

УДК 32:303.442.3:371.214.112

ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ І ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Любомир Сkochиляс

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів 79000, Україна, skochulyas@yahoo.com*

Розглянуто політичний аналіз у двох аспектах: як сферу діяльності і як навчальну дисципліну. Визначено предмет, завдання політичного аналізу, його місце в структурі політичної науки.

Ключові слова: політичний аналіз, політичні дослідження, рівні, типи, методи політичного аналізу, аналіз політики.

Політичний аналіз – як сфера діяльності і як навчальна дисципліна – уже давно усталився в Україні як самостійна галузь. Адже в нетоталітарному суспільстві (хай навіть не зовсім демократичному) потреба в політичній аналітиці є очевидною: підготовка рішень, розроблення політичних технологій, організація виборчих кампаній та багато інших напрямів політичної діяльності не можливі без професійного аналізу передумов, чинників, визначення тенденцій та прогнозування наслідків.

Із впровадженням у вищих навчальних закладах спеціальності “Політологія” закономірним стало включення до навчальної програми дисципліни “Політичний аналіз”.

Попри такий очевидний прогрес у використанні політичного аналізу та в навчанні майбутніх фахівців із політики навичок аналізу, в Україні майже немає ґрунтовних робіт щодо місця та ролі політичного аналізу в політичній діяльності, обґрунтування його структури, окреслення предметного поля, формулювання методологічної бази. Це підтверджує той факт, що сьогодні в Україні видано тільки дві книжки з політичного аналізу, причому лише в одній з них – у посібнику “Теорія і практика політичного аналізу” [12] – розглянуто власне політичний аналіз. Пріоритетом для авторського колективу було дати визначення політичному аналізу як напряму науки та як самостійній навчальній дисципліні, а також популяризувати методологію політичного аналізу. У посібнику ретроспективу розвитку політичного аналізу від античності до сучасних теорій, розкрито теоретико-методологічні засади політичного аналізу, його роль та функції. В окремих розділах розглянуто технології аналітичної діяльності, принципи формування аналітичної спільноти, професійні та етичні вимоги до роботи політичного аналітика. Посібник містить практичні поради щодо аналітичної роботи, підготовки кінцевого аналітичного продукту та презентації його замовникові.

В іншій роботі – “Вступ до аналізу державної політики” [9] – досліджено не власне політичний аналіз, а аналіз різних сфер і проблем, з якими доводиться стикатися в державному управлінні (цей аспект є дещо ширшим, ніж той напрям аналізу, який розглядаємо у своїй статті).

Серед праць український науковців є також публікації, що містять певні аспекти політичного аналізу, зокрема розробки зі сфери політичного маркетингу і менеджменту [2], політичних технологій, організації й проведення виборчих кампаній [3], а також напрацювання з методології аналізу соціально-політичного розвитку сучасної України [5, 10]. Однак узагальнених робіт саме в галузі політичного аналізу, за винятком згаданого посібника, практично немає – тоді як у Росії видано кілька підручників, опубліковано кілька десятків журнальних статей [1; 7; 10; 13], а на Заході кількість підручників, монографій, збірників із політичного аналізу, мабуть, уже й не перелічити.

На Заході, фактично, є два основні напрями, названі термінами, які українською перекладають як “політичний аналіз”: *political analysis* [23; 25] та *policy analysis* [20; 22; 24]. Однак за своєю суттю ці два терміни мають різне значення. Коли говорять про *political analysis*, то мають на увазі аналіз політичної сфери: вибори, політичні партії, масові рухи, громадську думку про політику, політичну діяльність органів влади тощо. Натомість термін *policy analysis* охоплює вивчення політики державних структур та органів місцевого самоврядування в усіх сферах, у тому числі економіку, освіту, соціальні питання, екологію тощо. В Україні це питання вирішено під час перекладу книжок із *policy analysis*, у яких було запропоновано перекладати цей термін не як політичний аналіз, а як аналіз політики [4; 6; 8]. Отже, коли ми розглядаємо сутність політичного аналізу, то все, що охоплює термін *policy analysis* (аналіз політики), виходить за межі нашого дослідження.

Але навіть якщо обмежитися терміном *political analysis*, зіткнемося з різним значенням цього терміна в західній політології: як аналіз політичних інститутів і процесів на теоретичному рівні (що, фактично, є синонімом того, що в Україні заведено називати політологією чи політичною наукою [16]) і як прикладний аналіз політичних процесів і явищ в актуальній політиці [18; 19] – саме в тому значенні вважаємо за найдоцільніше розуміти цей термін.

Крім того, сфера політичного аналізу не обмежується в західній політології терміном *political analysis*. Чимало дослідників, які розглядають проблеми політичного аналізу (власне, прикладний аналіз політичних процесів і явищ в актуальній політиці), вживають терміни *political research/inquiry* (дослівно – політичні дослідження) [13], *research method in political science* (дослідницькі методи в політичній науці) [15, 21] тощо. Була навіть спроба ввести в науковий обіг термін *politometrics* [17] (його вжили на окреслення кількісних методів у політичній науці), за аналогією до економічної науки – *econometrics*. Тобто сьогодні навіть у західній політичній науці немає чіткого категоріального визначення щодо сфери політичного аналізу.

Попри це, дослідивши українські, російські та західні роботи з політичного аналізу, а насамперед базуючись на власному емпіричному досвіді політичної аналітики, пропонуємо свою версію суті, структури, предметного поля та методологічної бази політичного аналізу.

Передусім розглянемо визначення предмета політичного аналізу. На нашу думку, предметом політичного аналізу є вивчення як політичних ситуацій, політичних процесів, політичних рішень та політичної діяльності зокрема, так і політичної сфери в структурному зрізі, політичної системи загалом, а також її підсистем. Мета політичного аналізу – вивчення ситуації, простежування тенденцій, визначення чинників, підготовка експертизи, розроблення рекомендацій, моделювання ситуацій і прогнозування можливого розвитку подій.

У контексті вивчення політичного аналізу як підсистеми політичної науки її структуру доцільно поділити на такі підструктури: політична філософія, політична історія, політичний аналіз та політичні технології.

Політичну філософію визначаємо як теоретично виражене світобачення в політичному зрізі. Вона вивчає закони політичних явищ у їхніх найзагальніших формах, у тому числі теорію та історію політичних учень. Політична історія є підрозділом історії, що вивчає й описує історичні процеси в політичній площині, використовуючи як підходи політичної філософії, так і політичного аналізу. Мета політичного аналізу – вивчення актуальних процесів у політиці, базуючись на конкретному емпіричному матеріалі з метою підготовки експертиз, розроблення рекомендацій та моделювання і прогнозування політичних ситуацій у площині практичної політики. Саме результати політичного аналізу є базою політичних технологій, мета яких – послуговуючись аналітичними напрацюваннями, досягнути стратегічних політичних цілей, спираючись на докладно опрацьовану тактику діяльності за умов ретельного доборі форм та методів здійснюваних кроків.

Визначаючи місце політичного аналізу в структурі політичної науки, можемо характеризувати його як частину прикладної політології і побудувати такий ланцюг: політична філософія – політична історія – політичний аналіз – політичні технології. Таким чином, політичний аналіз є основною ланкою в процесі застосування політичної теорії в практичній політиці. Тобто якщо політична філософія та політична історія є самодостатніми і ні на етапі творення, ні на етапі застосування безпосередньо не пов'язані зі сучасною практичною політикою, то політичний аналіз є наслідком теоретично-інтелектуального опрацювання політичної інформації і його мета – застосовувати свої результати в політичній діяльності через політичні технології.

Здійснюючи політичний аналіз, потрібно, насамперед, враховувати природу політичної сфери та її окремих фрагментів, а це, зокрема, груповий, системний, національний та етнічний, економічний, демографічний чинники, чинники еліти і лідерства тощо.

У свою чергу, політичний аналіз має власну структуру, яку доцільно, на наш погляд, диференціювати на такі рівні:

- політичні дослідження;
- власне політичний аналіз, що складається з двох компонентів: аналізу конкретних політичних явищ та політичного аналізу поточних подій;
- політичний публіцистичний аналіз.

Мета політичних досліджень – визначення загальнометодологічних принципів (здебільшого це розроблення моделей виявлення конкретних аналітичних відомостей, або ж з'ясування сутнісних ознак, відносно сталих за своїм змістом, що пояснюють природу елементів політичної структури суспільства в певний історично детермінований період).

Приклади політичних досліджень: вивчення трансформації соціальних уявлень про історичні традиції українського народу; розроблення моделі прогнозування перспектив проходження рішень через парламент залежно від їхнього політико-ідеологічного забарвлення. Суть останнього дослідження в тому, що на основі аналізу позицій депутатського корпусу залежно від політико-ідеологічних орієнтацій, інституалізованих на рівні парламенту у формі фракцій, стосовно питань із певним сутнісним наповненням, визначають потенціал депутатського корпусу приймати ті чи інші рішення залежно від змісту цих питань і відповідно до їхньої ідеологічної та політичної забарвленості. Результатом аналізу є розроблення моделі, яка дає змогу, визначивши тип проблеми (у політико-ідеологічній площині) і знаючи рівень схильності політичних сил у парламенті, дати відповідь на те, якими будуть підтримка цього питання і спротив йому з боку різних депутатських груп (фракцій), а також парламенту загалом, і які саме пункти пропонованого рішення проблеми і якою мірою спричиняють спротив чи підтримку рішення.

Отже, під час дослідження розробляють модель, яку можна використати для конкретного політичного аналізу, наприклад, для здійснення експертизи щодо шансів проходження через парламент конкретного законопроекту.

Другий рівень аналізу – власне політичний аналіз, що складається з двох компонентів: дослідження конкретних політичних явищ та політичного вивчення поточних подій. Аналіз цього рівня спрямований на розроблення висновків, які мають прикладне значення і які можна безпосередньо використати в площині практичної політики у формі рекомендацій щодо здійснення тих чи інших політичних дій суб'єктами політики. Цей аналіз є найпоширенішим і найпопулярнішим серед замовників, оскільки має прикладне значення. Результати аналізу, здобуті на першому рівні (політичні дослідження), під час здійснення аналізу цього типу є здебільшого елементами методики власне політичного аналізу.

Третій рівень – політичний публіцистичний аналіз, або ж політична публіцистика (журналістика). Мета *публіцистичного аналізу* – вибудовування певної логічної парадигми на основі аналізу фактів. Основою тут є сама думка аналітика-публіциста та її словесне оформлення. Замість коректних і достовірних висновків часто результатом такого аналізу можуть бути гіпотеза чи припущення. Ключовим завданням політичного публіциста є цікавий опис політичних подій і витворення цілісної картини явищ та подій із залученням експресивно-емоційних прийомів написання матеріалу, на відміну від двох попередніх, для яких важливою є, пере-

довсім, сутність здобутих результатів і, відповідно, максимально чіткий і недвозначний зміст тексту.

Крім вищевикладеного, метою політичного аналізу також є вибудовування чіткого логічного ланцюга зв'язків між аналізованими явищами, фактами та подіями і формування висновків-рекомендацій або висновків-прогнозів, які можуть використати суб'єкти політичної діяльності у своїх практичних політичних діях. Науковість цього рівня в тому, що він вивчає наявні закономірності і формує на основі цього ймовірні прогностичні моделі політичних ситуацій, знання і використання яких дає змогу суб'єктам політики ефективно й цілеспрямовано діяти в політичному просторі.

Цей рівень, у свою чергу, можна поділити на два підрівні:

- науково-аналітичний (аналітичний);
- науково-теоретичний (теоретичний).

Аналітичний рівень передбачає аналіз конкретних політичних ситуацій у тих просторово-часових умовах і розроблення рекомендацій та прогнозів, які можна використати саме в цих ситуаціях.

Суть теоретичного рівня – в аналізі певної низки конкретних ситуацій, визначення на основі цього закономірностей, що притаманні певним типам політичних процесів та явищ, які мають місце в політичному просторі і яким властива повторюваність.

Політологічний рівень аналізу реалізовується в практичній діяльності політичного аналітика з використанням тих чи інших методів політичного аналізу. До методів політичного аналізу належать, насамперед, такі загальнонаукові методи, як індуктивний та дедуктивний, що їх використовують усі науки, дослідження в галузі яких базуються на певних фактах, явищах та подіях.

Індуктивний метод у політичній науці передбачає визначення наявних логічних зв'язків між конкретними фактами, явищами та подіями, вибудовування на основі цього певної логічно цілісної картини і виведення з конкретного матеріалу аналітичних чи теоретичних висновків, що мають характер закономірностей.

Дедуктивний метод за своєю суттю є протилежним до індуктивного. Він передбачає використання вже наявних в активі політичної науки закономірностей для структуризації емпіричного матеріалу. Складність полягає у вмінні добору відповідних для цього типу емпіричного матеріалу теоретичних схем. Крім того, в разі використання дедуктивного методу є небезпека штучного пристосування аналізованих фактів до наявних теоретичних схем, що може призвести до некоректних висновків. Тому оптимальним для цього методу є підхід до використовуваних теоретичних схем як до попередніх гіпотез, які можна в процесі подальшого опрацювання емпіричного матеріалу коригувати. Тобто для коректного аналізу за дедуктивним підходом допустимим і навіть необхідним є пристосовування початкових теоретичних схем до емпіричного матеріалу, але в жодному разі не навпаки.

Інший зріз типологізації методів політичного аналізу – типи конкретно аналітичних методів, що належать уже радше до рівня не методології, а методики. У цьому ракурсі можемо виокремити такі методи, як порівняльний, метод узагаль-

нення, метод аналогій, математичний, психологічний методи, метод "групового інтелекту" тощо.

Порівняльний метод є найпоширенішим, найпростішим у застосуванні під час аналізу і найменш вразливим у сенсі некоректності підсумкових результатів. Суть порівняльного методу – у визначенні закономірностей на основі зіставлення висновків з аналізу низки аналогічних політичних ситуацій і визначення, унаслідок здобутих результатів, однотипних та специфічних аспектів аналізованих ситуацій, що дає змогу сформулювати стійкі закономірності, притаманні явищам такого типу. Однак цей метод має і свої вади. Його можна використати лише для зіставлення вже готових результатів із низки ситуацій, але аж ніяк не для отримання аналітичних результатів щодо кожної із таких ситуацій зокрема.

Розроблення аналітичних висновків такого плану можливе в разі застосування інших методів, зокрема – методу узагальнення. Це чи не найуніверсальніший метод, використання якого можливе в будь-якому разі, за умов наявності певної системи фактів, логічно пов'язаних між собою. Суть його в тому, що простежуються логічні зв'язки усередині емпіричного матеріалу, що дає змогу розробити певну інтегровану картину ситуації, яка і є підсумком аналізу. Однак результати цього аналізу є лише структуризацією емпіричного матеріалу, первинним опрацюванням інформації, і тому не можуть слугувати базою для розроблення конкретних рекомендацій і прогнозів. Тому цей метод, зазвичай, є лише супровідним у поєднанні з іншими методами, використання яких дає змогу ґрунтовніше й точніше проаналізувати політичну ситуацію.

Метод аналогій передбачає конструювання на основі аналізованих фактів, подій та явищ логічної побудови за принципом теоретичних схем, що вже напрацьовані стосовно аналогічних ситуацій з інших сфер життя суспільства чи з інших суспільно-історичних умов. Саме в цьому методі чітко спостерігаємо використання дедуктивного підходу – накладання вже наявних теоретичних схем на аналізований емпіричний матеріал. Тому, застосовуючи цей метод, необхідно пам'ятати можливі огріхи, а також враховувати окреслені вище рекомендації щодо використання дедуктивного підходу. Для методу аналогій найпоширенішим є застосування аналогій з інших суспільно-історичних умов – історичний аспект, з біологічної сфери – біологічний аспект, з психологічної – психологічний, з технічної – технічний, зі сфери фізики, з інших рівнів суспільних відносин – економічних, релігійних, взаємин у сім'ї тощо.

Математичний метод використовують у разі наявності чітко структурованого емпіричного матеріалу, зазвичай за умови цифрового вираження попередніх результатів аналізу ситуації. У результаті цього методу отримують найточніші стосовно конкретної ситуації висновки, що дає змогу окреслити чітко структуровану і схематизовану логічну картину ситуації. Однак такий метод часто непридатний, якщо його використовувати для визначення стійких закономірностей у політичному житті, позаяк він не враховує (і не може врахувати) інших чинників, що впливають на аналізовану ситуацію, серед яких можуть бути психологічний, економічний, національний, релігійний тощо.

Психологічний метод політичного аналізу базується на застосуванні психологічних законів. Використовують його здебільшого для аналізу поведінкових аспектів політичної діяльності. Особливо важливим є застосування психологічних законів групової поведінки, закономірностей лідерства. На відміну від попереднього, цей метод дає змогу враховувати суб'єктивні аспекти політичної діяльності.

Потрібно виокремити метод "групового інтелекту" (мозкового штурму), який є дещо специфічним порівняно з описаними вище. Його, зазвичай, не використовують під час безпосередньої роботи з емпіричним матеріалом. Метод "групового інтелекту" можна вважати методикою ґрунтовнішого аналітичного узагальнення уже наявних аналітичних результатів. Його суть у тому, що група аналітиків, опрацювавши попередні аналітичні відомості, висловлює свої міркування щодо значення цих даних, їхнього трактування та ймовірних прогностичних парадигм. Отримані дані узагальнюють та інтегрують у заключний висновок.

Крім зазначеної методики роботи з емпіричним матеріалом, у процесі його політичного аналізу, залежно від типу матеріалу, можливе використання також аналітичного інструментарію з інших наук, зокрема, може бути потреба застосувати юридичну експертизу, соціологічну опрацювання інформації, контент-аналіз преси тощо.

На практиці в процесі аналізу емпіричного матеріалу залучають усі можливі до використання методи. Крім того, найбільшу цінність мають ті аналітичні розроблення з політичної сфери, у яких найповніше реалізовано міждисциплінарність дослідницького підходу, тобто використання методик аналізу емпіричної бази з інших галузей знань. Позаяк політична ситуація, що є предметом політичного аналізу, детермінується безліччю чинників, значна кількість яких є об'єктами дослідження інших наук, зокрема психології, економіки, соціології, то використання для їхнього аналізу тільки політологічних підходів аж ніяк не давало б змоги отримувати коректний аналітичний результат у формі цілісної логічної парадигми.

Водночас аналіз ситуації як такої, що й впливає зі семантичного значення слова "аналіз", є лише розподілом певного ситуативного фрагменту на простіші елементи. Завершальний результат має містити синтез отриманих у процесі аналізу відомостей. Саме на цьому етапі з'являється необхідність у вмінні дослідника-аналітика відібрати із виявлених тенденцій основну, із визначених факторів – найважливіший, і чітко сформулювати аналітичний висновок.

На цьому етапі важливим є такий суб'єктивний чинник, як інтуїція аналітика, тобто вміння передбачити, відчувати чи зрозуміти, що саме з рівнозначних, на перший погляд, ключових відомостей аналізу, потрібно використати для розроблення певної прогностичної парадигми, а що є лише супровідними наслідками аналізу. Саме тому, як ми вже зазначали в процесі аналізу, особливо на етапі синтезу і прогнозу, надзвичайно ефективним є використання методу "групового інтелекту". Залучення до опрацювання аналітичної інформації низки експертів (у разі вмілої організації роботи цієї групи) дає змогу виокремити з аналітичного матері-

алу максимально широке коло тенденцій і чинників, відкинувши помилкові та другорядні.

Отже, політичний аналіз як сфера діяльності і як навчальна дисципліна поступово виокремлюється в самостійну галузь політичної науки. Потребу в політичній аналітиці визнають як викладачі вищих навчальних закладів, так і політичні технологи, організатори виборчих кампаній, політики. Це зумовлює необхідність напрацювання методичної бази політичного аналізу.

Висновки. По-перше, термін “політичний аналіз” сьогодні не має чіткого категоріального визначення навіть у західній літературі. З одного боку, сам “політичний аналіз” може означати як політологію загалом, так і вивчення практичної політики зокрема. З іншого боку, на окреслення політичного аналізу як сфери діяльності в західній політології вживають також терміни “політичні дослідження”, “політіметрікс” тощо. Водночас політичний аналіз має чітко окреслену структуру та змістове наповнення, що відображено як у західних, так і в російських джерелах.

По-друге, вивчивши роботи з політичного аналізу, вважаємо, що, визначаючи його роль, потрібно враховувати таку структуру політичної науки: “політична філософія – політична історія – політичний аналіз – політичні технології”. Сам політичний аналіз у свою чергу поділяється на:

- політичні дослідження;
- власне політичний аналіз;
- політичний публіцистичний аналіз.

По-третє, методологічно в політичному аналізі визначаємо три рівні:

- загальнометодологічний (дедуктивний та індуктивний підходи);
- прикладні методики (метод узагальнення, аналогій, психологічний, порівняльний, математичний та ін.);
- методики опрацювання інформації (бази даних, моніторинги, комп’ютерні програми опрацювання статистичної та соціологічної інформації);
- методики підготовки висновків (мозковий штурм, методика Дельфі тощо).

-
1. *Балуев Д.* Введение в политический анализ. – Нижний Новгород, 2000.
 2. *Бебик В. М.* Політичний маркетинг і менеджмент. – К., 1996.
 3. *Бойко О.* Особливості застосування політичних технологій в Україні на виборах 1998 – 2002 років: Порівняльний аналіз // Історико-політ. пробл. сучас. світу. – 2002. – Т. 9.
 4. *Браун П.* Посібник з аналізу державної політики. – К., 2000.
 5. *Валевський О.* Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження / НІСД, Серія “Аналіз політики і політичний аналіз”. – Вип. 5. – 2001.
 6. *Веймер Д., Вайнінг Е.* Аналіз політики: Концепції і практика. – К., 1998.
 7. *Дегтярев А.* Прикладной политический анализ. — Справочник слушателя МВШСЭН. Факультет политической науки. – М., 2000.

8. Пал Л. Аналіз державної політики. – К., 1999.
9. Романов В., Рудік О., Брус Т. Вступ до аналізу державної політики. – К.: Основи, 2001.
10. Симонов К. В. Политический анализ. – М.: Логос, 2002.
11. Туронок С. Политический анализ (Курс лекций). – М., 2003.
12. Теорія і практика політичного аналізу: Навчальний посібник / За заг. ред. О. Л. Валецького, В. А. Рехкала. – К.: Міленіум, 2003.
13. Цукерман А. Введение в политический анализ. – М., 1995.
14. Apter D. Introduction to political analysis. – Cambridge, Mass, 1977.
15. Burnham P. et al. Research methods in politics. – New York, 2004.
16. Dahl R. Modern Political Analysis. – Englewood Cliffs, 2003.
17. Gurr T. Politemetrics; an introduction to quantitative macropolitics. – Englewood Cliffs, N.J., 1972.
18. Hay C. Political analysis. – New York, 2002.
19. Kweit M., Kweit R. Concepts and methods for political analysis. – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1981.
20. McCall G. Policy Analysis Across Academic Disciplines / Nagel S. (ed.) Encyclopedia of Policy Studies. – N.Y., 1994.
21. McNabb D. Research methods for political science: quantitative and qualitative methods. – Armonk, N.Y., 2004.
22. Patton C., Sawicki D. Basic Methods of Policy Analysis and Planning. – Englewood Cliffs, 1993.
23. Pollock Ph. The essentials of political analysis. – Washington, D.C., 2003.
24. Ripley R. Policy analysis in political science. – Chicago, 1985.
25. White L. Political Analysis: Technique and Practice. – Pacific Grove, 1990.

THE POLITICAL ANALYSIS AS A FIELD OF ACTION AND AS A SUBJECT MATTER

Lyubomyr Skochylyas

*Ivan Franko National University of L'viv , Universytets'ka Str. 1,
L'viv 79000, Ukraine , skochylyas@yahoo.com*

A political analysis in two measurements is researched: as a field of professional activity and as a subject matter in the article. The subject, tasks of the political analysis and its place in the structure of a political science are defined.

Key words: political analysis, policy analysis, political researches, levels, types and methods of the political analysis.

*Стаття надійшла до редакції 18.12.2004
Прийнята до друку 23. 05. 2005*